

Жељко Каран

ГЛИБ

драма

Сачињена септембра 2009.

ЖЕЉКО КАРАН, рођен и живи у Костолцу, где је завршио основну и средњу електротехничку школу.

Чари позоришта открио као основац, од када, у аматерским позориштима, ниже награде за глумачка остварења а касније и за позоришну режију. Анимирао омладину у Костолцу и са успехом водио “Микро театар” при КУД-у “Костолац” (1979-1982).

Значајнија редитељска остварења:

Ојера за три гроша, Бертолд Брехт (У селекцији за “БРАМС” – 1980), *Два јелена*, Слободан Стојановић, Миливоје Илић (У селекцији за “БРАМС” – 1981).

Основао Удружење грађана “Позориште Castellum” (2001), један је од оснивача Удружења грађана “Клуб љубитеља књиге – Мајдан” у Костолцу (2002). Драматизовао приповетку *Живојинињска фарма* Џорџа Орвела (2003 – објављена у првом броју “Мајдан”-а).

Добитник је награде “Бранислав Нушић” и плакете “Бен Акиба”, за најбољи савремени драмски текст у 2009. години.

Пише драме и драматизује приче и романе.

Жељко КАРАН

ГЛИБ

драма

ЛИЦА:

ИЛИНКА, старија сестра Јованкина,
ЈОВАНКА, млађа сестра Илинкина,
СРЕТЕН, “СРЕТА ПОЛИТИЧКИ”, власт у селу
СТОЈАН, млађи брат Сретенов
БОЖАНА, мајка Сретенова и Стојанова
МИЛАДИН, отац Сретенов и Стојанов
ДРАГИША, парох глибски
ЗЛАТОЈЕ – “ЂАТА”, Сретенов помоћник
МИТАР, Сретенов извршитељ
СРЕДОЈЕ, стражар у радном логору

 ПРВА СЛИКА

Њиве, виногради, на периферији Глиба – јуџиро.

Јованка и Илинка – Касније Драгишиа, зајим, Стојан.

Из даљине прилазе ка нама Јованка и Илинка у црници, с мошिकाма и шорбама о рамену.

Илинки је тридесетипри, а Јованки шек осамнаест ђодина.

ИЛИНКА: Јованка, сејо мила, шта ћемо сад нас две саме, јаднице, без игде икога? Ко ће ову земљу да ради, ко ће кућу да држи?

ЈОВАНКА: Нас две ћемо саме, изгледа ми. – Нема нам друге.

ИЛИНКА: Тако ти је то, кад немаш у кући мушку главу да посаветује. – Је л' памтиш оца?

ЈОВАНКА: Нисам га запамтила.

ИЛИНКА: Ја га к'о нешто памтим пре него што га Млава однела... Е, да је био жив, да нам посаветује браћу, на коју страну да иду. – Ал' заједно.

ЈОВАНКА: Ако мислиш мајку да кривиш што им је рекла да иду, један на једну а други на другу страну...

ИЛИНКА: Не кривим, не кажем ништа. Само ето... И њу нам стрељаше Немци због њи' дво'ице, а сад нам и они изгибоше... Заједно одоше, на правди Бога.

ЈОВАНКА: Знала сам од почетка да ће тако да буде, чим је Илија дон'о онај црвен барјак у кућу и кад сам видела оне његове...

ИЛИНКА: Не вреди нам сад ништа – да л' смо знале ил' нисмо. – Илију јуче са'ранисмо, ал' Јовану ни гроб не знамо.

Из даљине, брзим кораком, прилази Драгишиа, сеоски парох, осврће се, гледа да ли га неко праши.

Драгишиа је добро држећи средовечан, просед, средњеђ расија.

ЈОВАНКА: Ти можда не знаш, ал' ја...

Обе примете долазак Драгише али не прекидају разговор.

ИЛИНКА: Шта, ти?

ЈОВАНКА: Ја знам где су га закопали.

ИЛИНКА: Ко?

ЈОВАНКА: Срета и његови...

Драгиша је несумњиво чуо део разговора у вези Јована, али не жели одмах да инсистира.

ДРАГИША: Помоз' Бог.

ИЛИНКА: Бог ти помог'о оче, благослови.

ЈОВАНКА: Благослови.

Драгиша их осени крсним знаком.

ДРАГИША: Божији благослов. – Обилазите имање?

*Илинка настоји да сџави до знања Драгиши да им је сада ѓо-
ѓребно мушко у кући.*

ИЛИНКА: Ето, на нама је сад све, и кућа и имање...

ДРАГИША: Ће да вам се нађе неко да вам помогне, даће Бог.

ЈОВАНКА: А, откуд ви, оче Драгиша?

ДРАГИША: Обиђо' гроб моје Станије, па да прошетам мало у осаму. Данас је, ево, чет'ри године како се упокојила.

ЈОВАНКА: А, парастос?

ДРАГИША: Тише, дете. Смутна су времена дошла. Сад и земља има уши. – Чујем те мало пре где говориш о Јовану. – Немој да те неко чује... Свака час' твој Стојану, ал ови нови... – Да не чују за Бога. – Ни парастос нисам смео да сазовем, него овако у потаји опојем на гробу.

ИЛИНКА: Ју, Боже.

ДРАГИША: *(Јованки)*

Како знаш за Јована?

ЈОВАНКА: Пратила сам их прексиноћ, кад су га однели.

ДРАГИША: Где су га закопали?

ЈОВАНКА: Између друге логорске бараке и мочваре. Пет корака од кривог храста, према мочвари...

ДРАГИША: Без опела, без...Ђаво дош'о на власт, децо, ѓаво... Да обара запис, да натера брата на брата. – Намерно су послали Илију код Јована у брда. Мисле, брат му је, ће да га послуша и ће да се преда.

ИЛИНКА: Знали су тачно да обојицу шаљу у смрт.

Драгиша ѓогледа Илинку али не као ѓарох, већ као мушкарац.

Илинки имјонује ѓакав ѓогледа.

Јованка ѓо ѓримеѓи, али не реађује. Даје сесѓри за ѓраво.

Драгиша се брзо њрене.

ДРАГИША: (Јованки)
Виђаш ли Стојана?

ЈОВАНКА: На кратко, ал' виђам. Све некуд жури, све неке нове обавезе.

ДРАГИША: Од ваше веридбе је прошло већ доста времена. Кад сте решили да се венчате?

ЈОВАНКА: Кад Стојан одлучи.

ДРАГИША: Само, знаш, сад ови нови, не дају да се народ венчава у Цркви. У ствари све забрањују – Цркву забрањују!

ИЛИНКА: Господе! Јел могуће? Па, де ће им душа?

ДРАГИША: Јесте, јавили ми из Епархије, шта спрема нова власт. Данас-сутра ће да објаве у селу.

ИЛИНКА: Па, где ће народ да се венчава?...

ДРАГИША: У варош, код нових власти, код матичара.

ИЛИНКА: ...Да се причести, да се опоје?

ДРАГИША: Ђе да се сналазимо...

ИЛИНКА: Како, сналазимо?

ДРАГИША: Можемо ми и тајно, да нико не зна – да се венчате. Кад одлучите, а ви јавите.

Илинка је још у чуду и неверици.

ЈОВАНКА: Како Стојан одлучи...

ДРАГИША: Добро, а за њиву, виноград и воћњак, наћи ће се већ неко да вам помогне. Ја ћу да се постарам за то. – 'Ајд' с Богом децо.

ЈОВАНКА: Збогом, оче

ИЛИНКА: Збогом.

Драгиша оде у винограде.

Илинка гледа за Драгишом.

ЈОВАНКА: Илинка, 'оћеш са мном, ноћас – ил' сутра у ноћ?

ИЛИНКА: Шта?

ЈОВАНКА: Да са'ранимо Јована са нашима.

ИЛИНКА: Ју, сејо мила! Па, знаш шта је Срета рек'о ако само неко и пита за Јованов гроб?

ЈОВАНКА: Знам. И рек'о је да је Јован издајник. – Наш Јован није издао ни Бога ни народ.

ИЛИНКА: Знам, ал' сила Бога не моли...

ЈОВАНКА: Он нема права, нико нема права, да ме одбија од мог рођеног...

ИЛИНКА: Јао, Јованка, сети се очевог гроба, сети се мајке стрељане због Илије и Јована, па сад ево, њих дво'ица... Ако нас две страдамо, ко ће кога да оплакује?

ЈОВАНКА: Илинка, – ја суза више немам. Ја ћу брата да преместим – да са'раним.

ИЛИНКА: Ја не могу. Ја се молим Богу да ми опрости – и Бог ће да опрости, јер зна Бог да је сила јача од човека.

ЈОВАНКА: Не присиљавам те. А ти, кад би и пристала, то би било преко воље. Ради како хоћеш, ја ћу брата да са'раним.

ИЛИНКА: Тешко мени! Стра' ме страдаћеш.

ЈОВАНКА: Не бој се за мене. Гледај шта ћеш са собом.

ИЛИНКА: Бар ником не казуј шта си намерила. А ја ћу да ћутим.

Осврћу се обе.

ИЛИНКА: Па, јел ће да дође?

ЈОВАНКА: Стојан увек долази.

ИЛИНКА: Да се барем ти удаш, кад сам ја моје пропустила.

ЈОВАНКА: Немој тако Илинка, има наде и за тебе. Ће да се нађе неко... Само да знаш, да смо ти увек захвални што си нас однеговала и што си своју младост за нас жртвовала... Можда ти Јован и Илија то нису рекли за живота, ал' ја ти ево, кажем, место њих.

Из далека наилази Сїојан.

Илинка сїази Сїојана како наилази, ѿмисли да ѿреба да осїави веренике насамо.

ИЛИНКА: Иде Стојан. – Идем у виноград, да се помолим – да окопам.

Илинка оде за Драђишом, ѿѿравља мараму на ѓлави.

Јованка се осврне и види Сїојана, сва ѿѿрне, ѿчне да ѿеїља нешїо око ѿорбе и моїшке, ѿѿравља мараму на ѓлави, ѿгњула је ѓлаву и оборила ѿглед... Јованка је у дубокој жалосїи, али... љубав је – љубав.

Сїојан је виїаак сїасиї младић, двадесетїдружа му је година. На глави, сиви качкеї са пїришивеном црвеном пїїоокраком, војна блуза са оїасачем, на оїасачу фуїрола и у њој пїишїољ, пїамно – сиве, зїраћанске паниїалоне.

Прилази Сїојан. Он зна да је Јованка у дубокој жалосїи, нелазодно се осећа.

Јованка пїодигне пїољед ка Сїојану, снебива се, заїтечена.

Сїојан не зна како да зайочне разговор, како да оїкклони нелазодносї.

Обоје, сизурно знају једно: да се воле.

Сїојан, некако смушено пїрилази ближе Јованки, мало раицири руке као пїозив у зазрљај.

Сада их раздваја само један корак.

Јованка учини пїај корак, пїриђе Сїојану, сїави руке на његова рамена и пїриљуби образ уз његове зруди.

СТОЈАН: Би шта би, ал' не дам ником да нас растави. Не дам. – Морамо да се венчамо, што пре. Да одемо из Глиба. У Паланку, у град где нас нико не зна. Да те склоним...Да се склонимо од мог брата...

ЈОВАНКА: Стојане, јел' истина да су Илију терали да иде Јовану у скровиште?

СТОЈАН: Није. – Илија је сам тражио, наваљивао. И рек'о је – Ил' ћемо заједно да се вратимо, ил' ниједан... Одвращао сам га: – Шуро, шта ће ти то, – ал' јок он. И рек'о ми је на уво “Он је мој брат, а брат је брат и ако је четник”. – Видео сам му у очима да тачно зна шта ради и да неће да се врати. Зна га. А и ти га знаш...

ЈОВАНКА: Знаш. – Волели су се много њих дво'ица...Илија не би мог'о жив да прежали Јована. Нису имали други излаз.

СТОЈАН: Сачувао ме, да не окаљам руке. Како би после мог'о да ти погледам у очи.

ЈОВАНКА: Знаш.

Сїојан мало пїоустїи зазрљај, држи Јованку око сїрука.

СТОЈАН: 'Ајдемо у варош, да се венчамо и тамо да живимо. За моја три разреда гимназије има посла одма'.

ЈОВАНКА: Добро.

Сїојан чврстије зазрли Јованку.

СТОЈАН: Јоко моја.....

ЈОВАНКА: Можеш да ме замислиш као варошку девојку?

СТОЈАН: Као девојку – не могу, али као жену једног општинског чиновника – могу... У белој хаљини са цветићима, са ципелама на штикле и шналом у коси.

Стојан однекуд извади, као да сад створи, прелећу шналу и јружи је Јованки.

ЈОВАНКА: Ах, Јоване...

Јованка се одушеви шналом, да чак на јрен заборави на околностии стварног животиа, нежно јрихвајии шналу обема рукама. Убрзо јој одушевљење јређе у забринуиоси.

ЈОВАНКА: А, да л' ћу ја умети да ходам у тим ципелама на штикле?

Стојан се благо насмеши.

СТОЈАН: Хоћеш – научићеш.

Стојан се сеји своје обавезе, јојусији зајрљај, и даље је држи око сирука.

Јованка загледа шналу.

СТОЈАН: Скоро ће девет сати. – Срета сазвао састанак, морам да идем.

Јованка свије руке око Стојановог вратиа и вуче га у јољубац.

ЈОВАНКА: Иди...

Стојан сав уђе у јољубац који јојираје и чврсио зајрли Јованку, као да га је сирах да ће је изгубији.

МРАК

 ДРУГА СЛИКА

Месна канцеларија, сокак исјред канцеларије – њре њодне.

Среџа, Сџојан, Злаџоје – Ђаџа, Миџар.

Један сџари сџо с фиоком, две сџолице и хоклица. Преко сџола сџари кариран сџољњак од дамасџа. На зиду, Брзова фойџо-џрафија, наравно.

Среџи су на ноџама војничке чизме, војничке чакшире, џу је обавезна џарџизанска блуза, оџасач – и наравно, фуџрола с џиџиџољем. На џлави носи “џиџиџовку” с металном џеџокраком. Среџи је око двадесетџесет џодина. – Злаџоје има око џридесет џодина. Злаџоје носи црн качкеџ, остџало на њему је слично као на Среџи – и џиџиџољ наравно. – Миџар, џреко џридесет џодина, на себи има смеђе сељачке чакшире, вунене чараџе, цокуле, војну блузу, оџасач о коме виси црна џалица. Миџар не џрџи на џлави никакву каџу, “џиџиџовку” сџаџи само кад мора, иначе сџално је држи заденуџу за оџасач, као уџраво сада.

Седе на сџолицама Злаџоје и Миџар. Сџојан седи на ивици сџола, свој качкеџ држи у руци. Злаџоје је о наслон сџолице окачио своју курирску џорбу.

Среџа хода и сџоји.

Злаџоје – Ђаџа води заџисник, ручно, оловком.

СРЕТА: ...И онда, да закључимо, да је акција хватања и ликвидирања последњих четничких банди успешно завршена... Да је наш друг Илија погин’о храбро се бојеџи... и...

ЗЛАТОЈЕ: И да је сахрањен уз све почасте које доликују једном палом борцу.

СРЕТА: Јесте. Је л’ се слажете са овим закључком?

СВИ: Слажемо се.

СРЕТА: Запиши Ђато.

ЗЛАТОЈЕ: Пишем.

СРЕТА: Је л’ можемо да пређемо на следећу тачку?

СТОЈАН: Може.

МИТАР: Може.

Злаџоје џише и клима џлавом.

СРЕТА: Онда, следеће. – Као прво да предложимо у комитет да покојни Илија буде постхумно одликован, – којим одликовањем, то нека одлуче они. Јел’ се слажете са овим предлогом?

СВИ: Слажемо се.

ЗЛАТОЈЕ: Да предложимо, кад се они већ нису сетили, него побегоше после са’ране одма’, ко фурије.

СРЕТА: Пиши, Златоје, предлог за одликовање.

ЗЛАТОЈЕ: *(Пише)*
Пишем, предлог...

СРЕТА: И пре него што ће да оду, рече ми Младен из комитета, да обратимо пажњу на, како рече, контролу деловања Цркве. То значи да над гробом часно погинулог комунисте, н е м а опела. И рече ми још да “ликвидирани издајник не сме да има гроба, као и сви издајници и домаћи непријатељи до сада.”

СТОЈАН: Тако је све и урађено...

Стојан љледа остјале, једноџ љо једноџ.

МИТАР: Јесте, кол’ ко ја знам...

СРЕТА: Да л’ јесте? – Шта ради онај поп ових дана? Јел’ неко обратио пажњу на њега?

Згледају се међусобно.

Мишар се крајко љочеше љо љлави.

СРЕТА: Није. – Значи, мог’о је да измакне контроли и да нешто уради, а да ми не знамо.

СТОЈАН: Значи да од сада, посебно поштравамо контролу деловања Цркве у селу?

СРЕТА: Тако је. – Значи, нема верских обреда, службе, венчања, опела, славе – нема Бога! Ти Митре, посебно да обратиш пажњу на попа Драгишу. И сво његово кретање и радње да реферишеш мени – или Ћати, ако нисам ту.

Мишар се крајко љочеше љо љлави. – Мишар, кад љод има неки љроблем, љочеше се љо љлави. Шљо је љроблем већи, инљензивније се чеше.

МИТАР: ’Оћу ја, ал’ не могу сам да стражарчим пред црквом дан-ноћ и још да га вијам по Глибу и које – где.

СТОЈАН: Нема нас довољно за тако нешто.

- ЗЛАТОЈЕ: Чак и да се сви ангажујемо, па не би постигли.
- СТОЈАН: Шта да радимо?
- Размишљају – Миџар се чеше њо глави. – Сџојан луйка качкејом њо колону.*
- МИТАР: Да узмемо кључеве од попа?
- СРЕТА: То Митре, да узмемо кључеве и да ми лепо у цркву сместимо откупљену летину и решена ствар.
- МИТАР: И црква збринута и летина да не убуђави.
- ЗЛАТОЈЕ: И тако немамо услова за ваљано чување, а родило је вала...
- СРЕТА: Родило је. – Јел' се слажете?
- СВИ: Слажемо се.
- СРЕТА: Неко против?
- Сви ћуће.*
- СРЕТА: И до даљњег, ја као Илијин заменик, вршим власт у селу.
- СВИ: Да, да – да.
- СРЕТА: Противних нема. – То је за сад све. Јел има неко нешто још да каже, да дода?
- СТОЈАН: Не.
- МИТАР: Ја немам.
- ЗЛАТОЈЕ: Ни ја.
- СРЕТА: Добро. Онда, затварам састанак. – Завршаваш, Златоје?
- ЗЛАТОЈЕ: Завршавам.
- Златоје довршава записник и писмо за комисију.*
- СРЕТА: Јутрос идем ка овамо и све гледам окол, не видим оног попа. Јел' га видео неко од јутрос?
- СТОЈАН: Ја нисам.
- ЗЛАТОЈЕ: Ни ја.
- Миџар слеже раменима.*
- СРЕТА: Митре, пронађи га и доведи ми га у канцеларију.
- МИТАР: Има да га нађем, макар из земље да га ископам.
- СРЕТА: Крени. – А ти, Ђато, право у комитет.

Мишар изађе, ња преко сокака, оде.

ЗЛАТОЈЕ: Ево, готово. Потпиши писмо.

Среџа њошњисује.

ЗЛАТОЈЕ: И записник...

Среџа њошњисује.

ЗЛАТОЈЕ: Стојане овери.

Сшојан њошњисом оверава записник.

Злашшоје узима записник и сшавља у своју свеску, а свеску у курирску шорбу.

СРЕТА: Писмо да предаш секретару лично и да сачекаш директиве написмено.

ЗЛАТОЈЕ: Важи друже стари.

Злашшоје пребацује шорбу преко рамена и њолази.

СРЕТА: И одма' да пожуриш назад. Узми моју бициклу и 'ајд.

Злашшоје оде иза куће њо бицикл.

Среџа најпре уздахне, чекао је овај шренушак – насамо са брашом.

Док разговарају, браћа се скоро њо шправилу не шледају у очи. За шправо Среџа избежава Сшојанов шошлед.

СРЕТА: Буразеру...

СТОЈАН: Кажи, бураз.

СРЕТА: Ти се још виђаш са Јованком?

СТОЈАН: Да. Што?

Злашшоје узјаше бицикл и крене.

Среџа исшрчи на врашш и виче за Злашшојем.

СРЕТА: Еј, и питај за намештај за канцеларију!

ЗЛАТОЈЕ: Ођу!

Злашшоје се одвезе бициклом преко сокака.

Среџа се врашш у канцеларију, једну нођу сшави на хоклицу. Ми га шледамо у лице, очекујемо нешшо врло важно.

СТОЈАН: И? – Шта са Јованком?

СРЕТА: Да припазиш мало на њу и њену сестру Илинку.

Сшојан шошледом шрободе Среџу.

Среџа не види шшј шошлед, али га и шше како осећа.

МРАК

ТРЕЋА СЛИКА

Код посеченог Зайиса – око подне.

Пањ шипо осипа од посеченог Зайиса и просипор око њега. На пању је Драгишина црна, кожна шорба.

Драгиша седи на пању и брише чизме од блаиа.

Наилази Илинка, с коџарицом у руци, љилази Драгиши.

ИЛИНКА: Оче Драгиша.

Илинка се одмах љрихвати брисања Драгишених чизама. Илинка љружа љажњу Драгиши, не само као љароху, већ и као мушкарцу.

ДРАГИША: О, Илинка ' љери.

Драгиша се осврће, љовори у љоверењу.

ДРАГИША: Да ти одма' кажем – Опев'о сам и Јована и Илију. Ти обиђи гробове и види да нисам неки траг у журби оставио. Ако виде или дознају ове пустихије, тешко мени.

ИЛИНКА: 'Ођу оче, ођу...

ДРАГИША: Строго пази да те нико не види. Ови су много опасни.

ИЛИНКА: Ђу да пазим, ођу... Чек' још ово да отрем, да се не позна ово цигланско благо. Кад би видели, одма' би знали 'де си био.

Драгиша се осврне и љримеџи да неко из далека долази, брзо вади сџвари из шорбе и љура их Илинки у руке.

ДРАГИША: Држ' овај епитрахил и кадионицу. Сакриј у ту котарлицу. – Иде онај...

Прилази Миџар, довикује.

МИТАР: Оо, попе, ту си!

ДРАГИША: А, где би био? Моје се зна – са народом.

Миџар љриђе ближе, се љочеше љо љлави.

МИТАР: Илинка, прими моје саучешће за Илију... Погибе од издајничке руке...

ИЛИНКА: Погибе од брајске руке... И уби браиа.

Драгиша севне очима на Илинку као знак да не изазива Миџара и љокрене друђу џему.

ДРАГИША: Од како посекосте овај запис, Глиб се у црно завија.

МИТАР: Шта бре, булазниш попе?

ДРАГИША: Ти сигурно не знаш, млад си још...

МИТАР: А, шта то треба да знам?

ДРАГИША: Онај кој' посече Запис ил' не дај Боже, Цркву руши – не пролази добро у животу.

Наилази Божана и засїаје.

МИТАР: Да нећеш можда неку враџбину да обајеш?

ДРАГИША: Томе се огњиште гаси и семе затире. – А, за вас је то само хрстовина.

МИТАР: И то добра 'растовина. Дали смо га у варош, да нам одонуд прате намештај за канцеларију. – А ти сад идеш са мном, право у ту канцеларију.

ДРАГИША: Шта ћу ја тамо? – Да освештам канцеларију?

МИТАР: Немој да зајебаваш, попе. Полази, Срета те тражи. – Има да чујеш шта има ново...

ДРАГИША: Шта то има ново?

МИТАР: Договорено је да се у Цркву направи магаза, летина да се држи.

Драгиша се ѡрекрсти.

Божана се ѡрекрсти.

БОЖАНА: Ију! Боже ме саклони. Па, ди ће вам душа?

МИТАР: *(Божани)*

Прво ћемо да на'ранимо *шело*. За то треба магаза за летину.

Митар ѡгледа Драгишу испод ока.

МИТАР: А за *душу* ће да се побринемо – полако...

Драгиша се још једном ѡрекрсти.

МИТАР: Крстио се ти, не крстио, то ти је што ти је. – 'Ајд' полази, Срета те чека.

Наилази Среџа, жури.

МИТАР: Срето! – Ево, наш'о сам га, к'о што сам рек'о.

СРЕТА: Води га у канцеларију и причувај ми га тамо до вечерас.

БОЖАНА: Сретене...

СРЕТА: Не могу сад, мајко, журим.

БОЖАНА: Сретене, сине, јеси ти при чистој свести? – Летину у цркву да...

СРЕТА: Ти се не мешај, него гледај кућу!

БОЖАНА: Аман, сине... зар да нам се угаси огњиште?

СРЕТА: Иди и чекај Миладина, чујем да је пуштен, да се враћа и треба да стигне.

БОЖАНА: Мој Миладин.

СРЕТА: Јесте, твој Миладин. – Журим, немам кад.

Срета одјури.

БОЖАНА: Мој човек ми се враћа кући...

Божана оде.

МИТАР: 'Ајд' полази попе.

Митар одводи Драгишу.

Илинка сама, осврће се, мува њо кошарици, њакује еињирахиљ и кадионицу.

Тихо наилази Јованка.

Илинка се њрѓне кад њримеји Јованку.

ИЛИНКА: Ју! – Што ме уплаши...

ЈОВАНКА: Решила сам. – Ноћас ћу.

Илинка се брзо њрекрсти.

МРАК

ЧЕТВРТА СЛИКА

Месна канцеларија – кишина ноћ.

Среџа, Миџар, Драџиша.

*Повремено, севне ѿнека муња, у даљини зајџуџњи ѿнеки одјек
џрома.*

Драџиша седи на хоклицу.

*Среџа је узео из Драџишине ѿорбе “Свеџо Писмо”, држи џа у руци,
седи на сџолицу за сџолом.*

Миџар сџоји и држи у руци књиџу “Комунистџички манифесџи”.

СРЕТА: Вади кључеве од Цркве.

Драџиша мирно вади свежањ кључева и сџавља на сџо.

*Среџа је већ нервозан збоџ Драџишине мирноће и досџојансџивеноџ
држања. Решио је да му сломи досџојансџиво. Узима свежањ кљу-
чева и врџи их око џрсџа.*

СРЕТА: Од сад тим здањем управљамо ми.

ДРАГИША: И да проповедате тамо? – Ил’ да вам буде магацин?

СРЕТА: То више није твоја брига.

СРЕТА: И свиње ћу да држим унутра, ако треба.

МИТАР: *(Подруџливо)*

И свиње спадају у откуп.

ДРАГИША: Знам, сила Бога не моли – Ал’ Бог силу не воли.

(Среџа усџане и удари Драџишу ѿ ѿџишљку “Свеџим Писмом”).

СРЕТА: Јеб’о те Бог! – Од сад ово твоје Свето Писмо више не
важи. Оно што сад важи, то пишемо ми.

Миџар маше књиџом “Комунистџички манифесџи”.

МИТАР: Сад ћемо да те преваспитамо попе.

СРЕТА: Сад ћеш ти нама мало да читаш, на глас. – ’Ајде!

Миџар џружа Драџиши књиџу, овај џрихваџа.

ДРАГИША: Прочит’о сам ја ово, синко, још док ти ниси ни сањао
да ћеш да ставиш петокраку на чело.

СРЕТА: Није ти то “ово”! То је бре, Комунистџички манифест!
Еј, бре!

ДРАГИША: Знам, то је ваше ново Јеванђеље, рај на земљи...

Среџа на сваку наглашену реч луги Драџишу по глави књигом, "Свејо Писмо".

СРЕТА: Нећеш т и да ми тумачиш! И нема ш т а да ми тумачиш, него да читаш! Наглас, 'ајде, да чујем.

ДРАГИША: *(Чита)*

"... Историја сваког досадашњег друштва је историја класних борби. Слободан човек и роб, патрициј и плебејац, барон и кмет, цеховски мајстор и калфа; укратко – угњетач и угњетени стајали су један према другом у сталној супротности, водили непрекидну, час прикривену, час отворену борбу – борбу која се увек завршавала револуционарним преображајем целог друштва или заједничком пропашћу класа које су се бориле."

Среџа усџане, обиђе око сџола и џриђе сасвим близу Драџиши.

СРЕТА: Добро, а сад, као добар ђак, ти ћеш да научиш комунистички манифест напамет, к'о Оче Наш. У недељу ујутро да си овде на проверу знања. То ће да ти буде домаћи задатак... Не, Свети задатак.

ДРАГИША: Мој Свети задатак је да учврстим Бога у људима.

Среџа џресне "Свејо Писмо" на сџо и замоџава ѓа у сџољњак.

СРЕТА: А мој свети задатак је да убијем Бога у њима!!! – А, најпре ћу да га убијем у теби!"

ДРАГИША: Ко на небо пљује, у лице му се враћа.

Среџа овим смџуљком удари Драџишу, обори ѓа са хоклице, иза сџола, на џод.

Драџиши исџадне из руку књиѓа.

Среџа настџави да ѓа џуче, исџадне му каџа са ѓлаве, удари Драџишу смџуљком још џри-чеџири џуџа, онда џодиѓне с џода своју каџу и џреда смџуљак Миџру.

СРЕТА: Држи. – Убиј Бога у њему.

Миџар џуче Драџишу који лежи на џоду зѓрчен, убрзо се замори.

Среџа намеџиџа своју фризуру и сџавља каџу на ѓлаву.

У Миџровим рукама џоџусџи сџољњак, "Свејо Писмо" џадне на џод, раскуџусано.

МИТАР: Ух!... Нисам знао да се овако убија Бог... Ухх...

Среџа се саѓне и узме џу књиѓу "Свејо Писмо", заѓледа, смиџља увреду.

- СРЕТА: Иде зима, а немамо дрва за потпалу.
Мишар, задихан, њрихваиша изруживање, али невешишо.
- МИТАР: Шта ћеш, морамо да се сналазимо.
- СРЕТА: Добро си прош'о, попе. А кад ми стигну "Сабрана дела Маркса и Енгелса"... – Јел' знаш Митре кол'ка је то књига?
- МИТАР: Не знам.
- СРЕТА: Видео сам је једном у комитету, к'о цепаница...
(Показује рукама)
...Овако дебела.
- МИТАР: Ауу!?
- СРЕТА: Па кад је увијем у дупли чаршав, тек онда си га најеб'о попе.
Мишар ножом муне Драгишу.
- МИТАР: Джи се.
- Драгиша се њолако на коленима довлачи до хоклице.*
- СРЕТА: Недељом ујутро да ми се јављаш овде. –
- ДРАГИША: Недељом?
- СРЕТА: Или ћеш мало у Храстовачу да правиш циглу.
- МИТАР: Да знаш, кориснији би био тамо, него да се ми млатимо овде са њим.
- СРЕТА: Нее, него овде. – Да ми чита. Што ја да се мучим, кад он баш лепо чита.
- МИТАР: Джи се и седи ту.
Драгиша се ѡридигне с ѡода и седне на хоклицу.
Мишар оде до сѡолице и седне да слуша.
Среша ухваиши Драгишу за уво и ѡовуче му главу наниже, ка ѡоду.
- СРЕТА: Узми ту свеишу књигу са пода. Како си смео да је испустиш?
Драгиша узима књигу "Комунисѡички манифесѡи" с ѡода, ѡоред хоклице.
Среша ѡусѡи Драгишино уво и седне на сѡолицу за сѡолом.
- СРЕТА: 'Ајде – Да чујемо.

СЛИЧИЦА – УМЕТНУТА

Храсијовача, њоред мочваре – истиа ова, кишина ноћ.

Тек њонека муња и слаба шиуињава зрома.

Сасвим у дубини лево, о земљу шресну ашов и моишка, Јованка задихана, ѡреиричи с лева на десно. Одмах заиим, са десне сиране, Јованка довлачи двоколице и осиаваља их на средини, свлачи са двоколица широко даску и осиаваља је као косу рамју, и двоколице нагне накосо. Одмах одјури лево, дохвати крајеве дебље коноица и вуче на десно. – Вуче Јованово шело које лежи на лејима.

Средину коноица је ѡромейнула ѡреко зруди Јованово шела и испод оба ѡзуха, а крајеве коноица држи ѡреко сво злево з рамена и вуче.

ЈОВАНКА: Злотвори те у јаму бацеше ко псето... И очи ти ископаше, крвници... Ал' ниси ти без својте...

Јованка довлачи шело до двоколица и навлачи за на двоколице ѡреко косе рамје – даске.

ЈОВАНКА: ...Има ко да те оплакује и да те са'рани...

Јованка исправи двоколице водоравно.

ЈОВАНКА: ...Идеш ти код твога браце Илије, не да тебе твоја сеја...

Јованка оиричи лево, брзо ѡкуи ашов и моишкуну, доноси и сиавља их на двоколице.

ЈОВАНКА: Без гроба да лежиш... Не дам... Не дам!

Јованка енергично одвлачи двоколице на десно. Ђ

МРАК – СВЕТЛОСНА ПРОМЕНА

ЧЕТВРТА СЛИКА – НАСТАВАК

Месна канцеларија – истиа ова, дубока ноћ с кишом.

Среџа на сџолицџи сџава ослоњен о сџо.

Мџџар сџава на сџолицџи.

Драџиша седи на хоклицџи и чџџа, џримеџно уморан.

ДРАГИША: ... Комунисти презиру прикривање својих погледа и намера. Они изјављују отворено да се њихови циљеви могу постићи само насилним рушењем читавог досадашњег друштвеног поретка. Нека владајуће класе дрхте пред комунистичком револуцијом. У њој пролетери немају шта да изгубе осим својих окова. А добиће читав свет.

На крају чџџања, Драџиша залуџи књџџу.

Среџа и Мџџар се џрџну, џробуде се.

МРАК

 ПЕТА СЛИКА

Месна канцеларија, сокак исјред канцеларије – јућиро.

Среџа, Средоје, зајим Сџојан и Миџар, касније Јованка и Илинка. Средоју је око четрдесет година. Увек је у шињелу и са џушком о рамену.

Среџа сам, најџишија канцеларију.

Из дубине сокака дојрчи Средоје, сав усјлахирен.

СРЕДОЈЕ: Срето, лош глас ти доносим.

СРЕТА: Шта је сад? – Таман сам пош'о да спавам.

СРЕДОЈЕ: Нема спавања, Срето, раскопана јама, тела нема.

СРЕТА: Шта причаш? Која јама?

СРЕДОЈЕ: Па, знаш бре, која јама... 'Де смо га закопали...

Среџа се џрѓне, као ојарен.

СРЕТА: Немој да ... У сунце ти жарко! – Па, кад си приметио?

СРЕДОЈЕ: Јутрос у обиласку, рано, кад сам мењ'о стражу. Види се свеже раскопано, ноћас...

СРЕТА: Па, ко је мог'о да зна где је закопан?

СРЕДОЈЕ: Само ти, ја и Митар знамо. Ни твој Стојан не зна. – Или си му реко?

СРЕТА: Таман посла! – Зови Митра, није далеко одмак'о. – Митрее!

СРЕДОЈЕ: Митрее!

Среџа и Средоје машу рукама Миџру.

СРЕТА: 'Ајмо унутра, брзо.

Улазе у канцеларију.

СРЕДОЈЕ: Ма, онај поп је сигурно...

СРЕТА: Ма, јок, био је овде целу ноћ.

Долази Сџојан.

СТОЈАН: Здраво...

СРЕДОЈЕ: *(Преко воље)*
Здраво.

Среџа најетио ћуши, умесјо џоздрава, само климне џлавом.

СТОЈАН: ... Шта сте се намрчили? – Нешто не ваља?

И Сџојан џосјаје најети, схваџа да је нешио јако озбиљно.

Сїиже, доїрчи Миттар.

- МИТАР: Шта је, шта ме вичете? Шта је пошло наопако?
СРЕДОЈЕ: Раскопана јама а тела нема.
МИТАР: Какво тело? Каква...
СРЕТА: Ону мрцину је неко ископ'о и однео.
МИТАР: У, сунце ти жарко!
СТОЈАН: У, бре...
СРЕДОЈЕ: Трагови кола воде до гробља, а одатле у село.
СРЕТА: Која кола? Каква кола?
СРЕДОЈЕ: Па, рекло би се, ова цигларска, на два точка, за људску снагу.
СРЕТА: А-ха.
СТОЈАН: Да није поп Драгиша...
СРЕТА: Није мог'о, био је ту целу ноћ.
МИТАР: Ту је био...

Наїето размишљају.

- СРЕТА: Средоје, доведи ми Траиловићке.
СРЕДОЈЕ: Јованку и Илинку?
СРЕТА: Њих. – Одма'.

Средоје йолази и оде їркoм.

- СРЕДОЈЕ: Одма'.
СТОЈАН: Не мислиш ваљда да су оне...
СРЕТА: Не мислим, него сам скоро сигуран. – Нема ко други.
СТОЈАН: Па, зар снају да нападаш?
СРЕТА: У партији нема фамилијарности.
СТОЈАН: Па то је само девојка, шта она...
СРЕТА: Шта, “само девојка”? И сам знаш да су девојке и пушке носиле и на тенкове ишле.

Неизвесносї, размишљање.

- СТОЈАН: Да ми оставимо то к'о да се ништа није десило. Нико неће ни да зна...
СРЕТА: Не може, неко већ зна, чим је ископ'о мрцину.
МИТАР: Па, јес'.

Ћуїе, зґледају се, нервоза расїе.

- СРЕТА: Ово мора да се истражи – до појединости. – Све – Ко је учествовао, како – и где је сад то трупло.
- МИТАР: Све ће да сазнамо и то брзо. Глиб је мало село, нема ни сто кућа, па таман да свака кућа има цигларска колица, ал' нема.
- СТОЈАН: А, кол'ко кућа их има?
Мишар се чеше, њресећа се.
- МИТАР: Једанаес' – дванаес'. – Још би лакше било да су трагови од таљига, само чет'ри куће имају волове.
- СРЕТА: Да, ал', како Средоје каже, нису таљиге.
Средоје њриводи Јованку и Илинку.
- СРЕДОЈЕ: Ево их, – обе.
- ИЛИНКА: Добар дан.
- СТОЈАН: Здраво...
- МИТАР: Ће да видимо да л' је добар...
- СРЕТА: Јел' знате зашто сте овде?
Илинка слеже раменима, уљашена је.
Јованка је смирена.
- ЈОВАНКА: Она не зна. – Ја знам.
- СРЕТА: Значи, ти знаш... А, шта знаш?... И како она не зна?
- ЈОВАНКА: Лепо, ништа јој нисам казала.
- СРЕТА: Илинка, 'де си била ноћас и шта си радила?
- ИЛИНКА: Кући, 'де би била ноћу. И спавала сам, шта би друго...
- ЈОВАНКА: Лепо ти кажем, не зна Илинка ништа.
Среџа њогледа свакоџ њонаособ и на крају Илинку.
- СРЕТА: Илинка, изађи напоље. – Средоје...
Илинка излази, Средоје је њраџи и најољу сџоји уз њу.
- СРЕТА: А, где си ти била ноћас и шта си радила?
- ЈОВАНКА: У Храстовачи, између мочваре и кривог храста. Ископала сам мог брата Јована и са'ранила га поред наших покојних, уз Илију.
- Сви се изненаде, свако на свој начин. Блену у Јованку.*
- СРЕТА: Сама?
- ЈОВАНКА: Сама.
- СРЕТА: А, знала си за наредбу да непријатељ народа не сме да има гроб? – Да не сме да се пита за њега?

ЈОВАНКА: Знала сам.

СРЕТА: Па, како си смела да се дрзнеш?...

ЈОВАНКА: Јер та наредба није од Бога. И казна која ми следи, од тебе је, није од Бога. Ту казну ћу лакше да носим, него казну од Бога.

СРЕТА: Је л'? Још ћеш да ми проповедаш ту?

ЈОВАНКА: Само говорим истину.

СРЕТА: Ти једина си се нашла да пркосиш! И није те стра'.

ЈОВАНКА: И други би то за своје рођене учинили. – То је јаче од страха, јер брат је брат, био он партизан или четник.

СРЕТА: Значи, тако.

ЈОВАНКА: Тако, ископала сам брата и видела сам – мртвом сте му очи ископали...

СРЕТА: Ђут' море!

Среџа крене да удари Јованку.

Сџојан задржи Среџину руку.

ЈОВАНКА: ...Крвници!

СТОЈАН: Немој да те ђаво носи...

СРЕТА: Т и ћеш мени...

СТОЈАН: Ј а ћу да ти кажем да си претер'о. Ми комунисти не бијемо жене и не вадино очи мртвима.

Среџа наваљује на Јованку.

СРЕТА: Лаже кучка!

Миџар се ѓридружи Сџојану да задрже ѓобеснелоџ Среџу.

МИТАР: Аман Срето, што је много, много је. Признала је лепо и сад да видимо шта ћемо. – Ал' мирне главе.

СРЕТА: То се решава по кратком поступку.

СТОЈАН: Нема више “по кратком поступку”! Прошло је то.

Сџојан и Миџар мало смире Среџу, ѓосиаве ѓа у сџолицу.

МИТАР: Седи мало смири се.

СТОЈАН: Јеси нешто рекла Илинки?

ЈОВАНКА: Ништа. Ништа јој нисам рекла.

СТОЈАН: Нека тако и остане, да јој ништа не кажеш.

Среџа крене наѓлоје.

СРЕТА: Чекајте ту, да нико не излази.

Среџа изађе наѓлоје до Илинке и Средоја.

- СРЕТА: Ти Илинка можеш да идеш. – Ајде, шта чекаш?
Илинка оде.
- СРЕТА: Средоје, хитно да спремиш једну посебну самицу, ћелију у логору.
- СРЕДОЈЕ: За...
(Средоје показује џлавом на канцеларију, мислећи на Јованку)
- СРЕТА: Аха. Крени одма'. – И – чекај. – Ти ми за њу лично одговараш. С никим да се не виђа, с никим да не разговара. Јасно?
- СРЕДОЈЕ: Јасно.
Средоје оде џирком, Среџа се враџи у канцеларију.
- СРЕТА: До даљњег, Јованка да се притвори у Храстовачу. Митре...
- СТОЈАН: За шта, бре, у логор? Чекај мало...
- СРЕТА: Ја сам власт у селу! И овде се слуша моја реч.
- МИТАР: Стојане, мораш да с'ватиш да је ово преозбиљна ствар, обрачун са домаћим издајницима још није завршен, још траје борба...
- СРЕТА: Власт има да спроводи законе, а ако то не ради онда није никаква власт.
- МИТАР: Одлуке комитета су овде закон, а ко не поштује закон тај је реакционар и иде на суд... Ма, шта ти ја причам кад ти то знаш боље од мене.
- СТОЈАН: Знам... Све ово може да прође лепо, да нико не сазна.
- СРЕТА: Можеш да гарантујеш?
Сџојан џогледа Јованку.
- СТОЈАН: Могу.
- СРЕТА: Како?
- СТОЈАН: Тако што ћу вечно да будем са Јованком, док нас смрт не растави, сви знате да смо се верили.
- СРЕТА: И т о сад има да одобри и да реши комитет.
- СТОЈАН: Шта т о да одобри? Шта да реши?
- СРЕТА: То. – Твоју заједницу са Јованком. – Да л' може комуниста са реакционарком... И целу ову ствар да реши, а дотле, има да се изолује, да се спроведе у логор. Да имамо телефон, одма' би' звао тамо, ал' овако – до даљњег у Храстовачу.

МИТАР: Стојане, кажем ти, превелика је ово ствар за нас, да је ми решавамо. То мора комитет да реши. – А дотле...

Среџа крене најоље.

СРЕТА: (Сџојану)
Ако имате једно другом шта да кажете насамо...

СРЕТА: Митре, дођи овамо.

Среџа и Миџар изађу најоље, за њо време вереници се ојрашијају.

Сџојан њолако љриђе Јованки, заљри је сасвим нежно, заџим све чврџиће и чврџиће. Јованка сџојану љрихваџа заљрљај, свесна да више неће видеџи Сџојана.

Сџојан би заљлакао, урликнуо, но само љуџа сузе.

МИТАР: Ако се прочује да су му ископане очи, неће да буде добро. Сад је најбоље да остане у породичној гробници. И да се не чачка више.

СРЕТА: Да је предаш Средоју лично, да је стави у самицу. Не сме никог тамо да види, нити да је виде.

МИТАР: Знам, да не исприча неком...

СРЕТА: Све знаш... кад приђеш Храстовачи, стави јој неки џак преко главе да је не препознају. – А гроб... Кад је већ тако, нека остане тако, ал' гроб не сме да се обележи, не сме да пише име. То да кажеш Илинки и да је држиш на оку.

МИТАР: Буди без бриге.

СРЕТА: Добро. 'Ајмо сад.

Миџар и Среџа се врађају у канцеларију.

СТОЈАН: Ја ћу да те извадим. Не може то тако. Не дам те...

ЈОВАНКА: Не брини ти за мене... И чувај се... Чувај се од греха.

Улазе Среџа и Миџар, љрекину их.

СРЕТА: 'Ајде, Митре, води је.

Миџар љрилази Јованки, љољледом љражи од Сџојана да љусџи Јованку. Сџојан љојуџиџа, држи Јованку за руку док их Миџар не расџави.

Миџар одведе Јованку.

Среџа и Сџојан сами. Сџојан љољледом љробада Среџу.

Среџа не може да издржи џај љољлед.

СРЕТА: Идем да спавам.

МРАК

ШЕСТА СЛИКА

Месна канцеларија, сокак њед канцеларијом – њредвечерје.

Сѣојан, заѣим Злаѣоје, ѡа Среѣа.

Сѣојан је сам у канцеларији. Седи за сѣолом, ѡребира ѡ ѡаѣирима, не може да се конценѣрише, осѣавља ѡаѣире, размишља.

Злаѣоје – Ђаѣа, сокаком из дубине, ѡрисиѣже на бициклу, ѡролази и осѣавља бицикл иза канцеларије, заѣим, улази у канцеларију. На лицу му је смешак задовољсѣва.

На Злаѣојевој ѣлави је нови, кожни качкеѣ.

ЗЛАТОЈЕ

(“ЂАТА”): Здраво Стојане!

Кад Ђаѣа сѣази забринуѣоѣ Сѣојана, сѣласне му смешак.

Сѣојан, без израза на лицу ѡолуодсуѣан, ѡроѣовара ѡсле краће ѡаузе.

СТОЈАН: Здраво Златоје.

ЗЛАТОЈЕ: Шта сад не ваља?

СТОЈАН: Јованка је у Храстовачи...

ЗЛАТОЈЕ: Како то мислиш, у Храстовачи?

Сѣојан ѣа ѣледа ѡуѣо, не зна шѣа ће рећи.

ЗЛАТОЈЕ: Спроведена?... Притворена?

Сѣојан клима ѣлавом.

ЗЛАТОЈЕ: Сунце му жарко, па, зашто? Шта се десило?

СТОЈАН: Не стај ми на муку Ђато, не знам ни сам шта ћу. – А могло је све да прође к’о да се ништа није десило.

ЗЛАТОЈЕ: Ама, шта се десило?

СТОЈАН: Јованка ископала Јована и преместила га у породичну гробницу.

ЗЛАТОЈЕ: А – уу! Сунце ти... Па, како је уопште знала где је закопан, кад ни ја не знам? Јеси ти знао?

СТОЈАН: Не.

ЗЛАТОЈЕ: И шта сад?

СТОЈАН: И сад би могло да се ништа не сазна и да не пукне брука и робање у комитету...

ЗЛАТОЈЕ: Како?

СТОЈАН: Лепо – Да се одма’ оженим Јованком к’о што смо и планирали, да је држим уз себе и пазим да не...

- ЗЛАТОЈЕ: Звучи разумно... А, да није мало касно за то?
- СТОЈАН: Није. – Него Срета навалио да се сили, да истерује законе... А и њему ће да се обије о главу кад чују у комитету да је дозволио да се овако нешто деси.
- ЗЛАТОЈЕ: Стварно, није смело да се деси – А десило се...
Стојан и Ђаја мало поћује, размишљају.
- ЗЛАТОЈЕ: А, јеси сигуран да можеш да је убедиш да не проговара о томе?
- СТОЈАН: Гарантујем Ђато, гарантујем животом...
Улази Среја – насјавао се, још је забринуи.
- СРЕТА: Здраво Ђато, шта има ново у комитету?
- ЗЛАТОЈЕ: Здраво. – Ја ево, чух да *овде* има нешто ново, што није смело да се деси.
- Среја одмери обојицу и схваи да је Стојан испричао Злајоју о дешавањима око Јовановог гроба.*
- СРЕТА: А ето, десило се. – Не брине, све ћу ја то да средим... Шта нам доносиш из комитета?
- ЗЛАТОЈЕ: За тебе лично, усмена препорука да мало обуздаш своје страсти. – Комунисти се не руководе страстима, него партијском идејом.
- СРЕТА: Ја?- Да обуздам страсти? – А откуд они знају да се ја “руководим страстима”?
- ЗЛАТОЈЕ: Озна све дозна. – Зар си мислио да овде у Глибу нема ознаша?
- СРЕТА: (*Шокиран*)
– Ти?
- И Стојан се изненади.*
- Злајоје појврдно климне главом, вади и покаже леђишимацују.*
- ЗЛАТОЈЕ: И да припазиш мало на своје поступке. – Ништа исхитрено да не предузимаш.
- Злајоје извади два писма из торбе и једно јружи Среји – овај прихвата још у шоку.*
- ЗЛАТОЈЕ: Ово ти је твоје постављење за политичког комесара у Глибу са препоруком да за заменика поставиш Стојана.
- Злајоје јружа друго писмо Стојану – овај прихвата по мало збуњен.*
- ЗЛАТОЈЕ: Теби Стојане позив, да се јавиш у комитет. Шаљу те на курс за политичке комесаре.

Среџи очиљедно не љрија Сџојаново љолиџичко најредовање.

Сџојан и Среџа чиџају сваки своје љисмо.

ЗЛАТОЈЕ: Успут, видео сам списак преживелих логораша из Црвеног крста. – И ваш отац Миладин је на списку, враћа се из заробљеништва.

Сџојан се искрено обрадује и љонада се да ће оџац можда љомоћи да избави Јованку из Храсџоваче.

СТОЈАН: Јел’? А, кад?

СРЕТА: И ја сам нешто начуо... Стварно, кад долази?

ЗЛАТОЈЕ: Не знам, нисам сигуран. – Ако је крен’о оним јутарњим возом из Београда, сад би био у Крсни.

СТОЈАН: То значи да би до јутра мог’о да буде овде.

ЗЛАТОЈЕ: Сreto, немој да обрукаш оца. – Јеси прочит’о решење и препоруку?

СРЕТА: Аха, да, јесам. Па, добро. – Именујем Стојана за свог заменика. – По препоруци.

ЗЛАТОЈЕ: А, одакле си начуо да ти долази отац?

СРЕТА: Од Бране камионџије, јуче кад је дош’о да товари циглу.

ЗЛАТОЈЕ: А-ха... Види то око Јованке да се реши мирно, без ширења гласина.

СТОЈАН: Да. – Мора да нађемо неко решење, без галаме.

СРЕТА: Како? – Да јој се суди тајно?

ЗЛАТОЈЕ: Сreto, сад више нема ни тајних ни преких судова...

СРЕТА: Знам, бре... Нисам мислио... Него... Ђу да смислим нешто.

ЗЛАТОЈЕ: Види шта ћеш... И не заборави – Озна све дозна. – Хвала за бицикл. Мало жуља седло кад дуже возиш, иначе добро иде.

Злаџоје љољедом охрабрује Сџојана да инсисџира на свом љредлођу у вези Јованке.

ЗЛАТОЈЕ: ’Ајд здраво. Одо’ ја да мало одморим.

Злаџоје оде, Сџојан и Среџа сами.

СТОЈАН: Сreto, да ми направимо као да се ништа није десило. Да извадимо Јованку из Храсоваче, да се она и ја венчамо одма’ и да Јованка буде стално уз мене. – И ја одговарам за њу.

СРЕТА: Чиме гарантујеш да ће Јованка да ћуги до гроба?

СТОЈАН: Својим животом ти гарантујем!

Гледају се крајико у очи.

СТОЈАН: Буразеру, и теби одговара да се ово заташка... Шта ће да кажу у комитету, шта ће Младен да каже кад сазна шта се десило. Лепо каже Ђата “није смело да се деси”. Па кад није смело, лепо - није се ни десило.

СРЕТА: Али десило се и Јованка превише зна.

СТОЈАН: А, ти би сад да је ућуткаш? – Како? Кажи ми само како си смислио да је ућуткаш?

СРЕТА: Женско је то. Жени није за веровати...

СТОЈАН: А? Женско? Једино женско које ти се није дало, па сад би да се светиш?

СРЕТА: Буразеру, пази шта причаш!

СТОЈАН: Да ми ниси брат и да те не знам, не би’ ти ово ни рек’о. – Него знам те. И знам још шта знам. – Спопад’о си је, рекла ми је.

СРЕТА: Ето, и жени да верујеш...

СТОЈАН: Хтео си да је имаш. – Ниси мог’о да је имаш, Јер се није теби обећала! – Сметали ти њена браћа, Илија и Јован.

СРЕТА: Ђут!!

(Хвајџа и вади њишићољ из фуџироле)

Сџојан џрилази Среџи, уноси му се у лице.

СТОЈАН: Нису ти је дали тако накриво насађеном! Јовану си очи ископао, мртвом да му се осветиш!

Среџа наслони њишићољ на Сџојанове џруди, цев уџерена ка Сџојановој бради.

СРЕТА: Умукни!!

СТОЈАН: Сад ти више не сметају. Сад ти ја сметам. ’Ајде – Ајде убиј и мене! Ископај очи и мени!! – Да те не гледам више!

Среџа се џиресе од беса, скоро да ће џовући ороз... коначно се џирѓне и урликнувши, снажно одгурне Сџојана ка врајима.

СРЕТА: Ууууухх! – Сунце ти јебем жарко! Ђе да видиш ти!...

Сџојан оџеџура најоље – оде.

Среџа дахће од беса. У бесу му сине џаклена идеја.

СРЕТА: Е, сад ћу да је имам. Не звао се ја Срета – Политички!

МРАК

СЕДМА СЛИКА

Кућа Божанина – касно вече, ноћ.

Сџојан и Божана код куће.

Сџо, две сџолице, на зиду оґледало, изнад оґледала држач за кандило (Очиґледно је оґледало заменило икону).

Сџојан седи за сџолом, једе али – “јело једе њеџа”.

Божана љриноси бокал с водом и чашу, сџавља на сџо. Божана, као свака мајка, љознаје своџ сина.

БОЖАНА: Која мука сине?

СТОЈАН: Срета...

БОЖАНА: Ех, одувек сте се слагали ко рогови у врећи. – Увек је хтео да буде главни као старији, ал’ све на силу. А, ти си од малена био бистрији, паметнији и школа ти је лако ишла...

СТОЈАН: Знам, ти мајко можеш само да ме тешиш, ал да ме утешиш, не можеш. Ово сад може да реши само комитет.

БОЖАНА: Шта?

СТОЈАН: Не могу да ти кажем... Неке ствари... Многе ствари морају да остану тајна.

БОЖАНА: Само нешто тајите, скривате... Од кога?

СТОЈАН: Од себе самих, изгледа ми.

БОЖАНА: Много је зла учињено у задње време. И то, свој своме чини.

СТОЈАН: Мајко, морам сутра у комитет и то рано ујутро.

БОЖАНА: Добро... И то је нешто тајно?

СТОЈАН: Ма, ово није. Добио сам позив. Шаљу ме на курс за политичке комесаре.

БОЖАНА: А Срети криво и посвађали сте се?

СТОЈАН: Посвађали смо се – али због Јованке... – А, није му право ни то, што ме шаљу на курс.

БОЖАНА: А што сад, због Јованке?

- СТОЈАН: Спровео је Срета у Храстовачу... И... немој да ме питаш ништа, идем сутра у комитет да то решим...
- БОЖАНА: И – ју! Па, зашто? Шта је она могла да уради тако страшно да би...
- СТОЈАН: Ма, урадила је нешто... Што није смела и... Може све то да се заборави и да нико не зна.
- БОЖАНА: Бре, децо знала би да вас посаветујем и да вас помирим да сте к'о и сви други, ал' ви сте сад власт. – Кад деца узму власт у руке... – Е, онда не знам...
- СТОЈАН: Запео да се свети, ето шта је!
- БОЖАНА: Знам. – Увек ти је завидео кад нешто успеш... – Мишлиш да то могу да реше ови ваши – одозго?
- СТОЈАН: Мора да реше. Мора да је избаве оданде.
- БОЖАНА: Е, онда одспавај, па ујутро лепо тамо...
- СТОЈАН: Не могу да спавам...
- БОЖАНА: Само ти лези, а сан ће да дође већ, сам од себе.
- СТОЈАН: Понекад ми дође да га убијем, – ил' да се убијем.
- Божана сјустџи руке на Сјојанова рамена.*
- БОЖАНА: Кад одеш сутра тамо, гледај да тамо и останеш... Вас дво'ица овде – не можете заједно.
- СТОЈАН: 'Оћу ал' са Јованком. Без ње...Мени нема места, нигде.
- БОЖАНА: Ајд' да легнеш. – Јутро је паметније од ноћи.

МРАК

ОСМА СЛИКА

Самица у Храсиновачи.

Јованка, Среџа, Средоје.

Једна клуџа и једна кибла.

Јованка седи на клуџи.

Улазе Среџа и Средоје.

Јованка нагло усџане.

Среџа је без блузе, само у кошуљи ужазрио је очима.

Средоје нема џушку, долази Јованки иза леђа.

СРЕТА: Не бојиш се да пркосиш власти. А?

ЈОВАНКА: Шта хоћеш?

СРЕТА: Да видим да л' се сад бојиш. Одувек ми пркосиш...

ЈОВАНКА: Знам зашто си дош'о. Видим ти из очију. – И не бојим те се.

СРЕТА: Сад ћемо да видимо.

Среџа ухвати Јованку обема рукама за груди.

ЈОВАНКА: Гаде!! Све што додирнеш ти оскрнавиш!

СРЕТА: Тебе ћу са задовољством...

Среџа зурне Јованку ка Средоју и брзо оџкоичава ојасач на џанџалонама и илиц.

СРЕТА: ... Држи је!

Средоје ухвати Јованку за надлакџице с леђа и дозјура је до клуџе. Ту је џоложи на клуџу џолеђушке.

Среџа ухвати Јованкине ноге и клекнувши џосџави своје џело између њих.

ЈОВАНКА: Силом се силиш силниче, од твоје силе ћеш и да цркнеш!

СРЕТА: Сад ћеш ти да осетиш силу.

Среџа џенейрира у Јованку.

Јованка џрѓне џелом.

ЈОВАНКА: (Приђушено, кроз зубе)

А – аа.

МРАК

 ДЕВЕТА СЛИКА

Кућа Божанина, сокак њед кућом – јујџро.

Сџојан, Божана, заџим Средоје, ња Миладин.

Чује се њеџао из даљине.

На сџолу чинија са качамаком, мало сира, две кришке хлеба и ујраво исџражњен џањир.

Сџојан усџаје од сџола, брише усџа, заџим одлази до ољледала на зиду и чешља се.

Божана му сџрема замоџуљак хране за џуџ у варош. /сир, барена јаја и воће.

Божана џружа Сџојану замоџуљак.

Сџојан џрихваџа и сџавља у џорбу која му виси џреко рамена.

БОЖАНА: Ево, да ти се нађе успут.

СТОЈАН: Знам шта ћу да им кажем, само да стигнем што пре..

БОЖАНА: Ето, видиш да је јутро паметније од ноћи.

Сџојан крајико заљрли Божану, ња крене.

СТОЈАН: И немој да просипаш воду за мном.

Сџојан излази из куће на сокак, жури.

Наилази Средоје, с џушком о рамену, очилљедно џражи баиш Сџојана.

СРЕДОЈЕ: Стојане, стан' да ти кажем нешто... Овај...

СТОЈАН: Говори брзо, жури.

СРЕДОЈЕ: Па, како да ти кажем...

СТОЈАН: 'Ајде говори, жури у комитет.

СРЕДОЈЕ: Па... Јованка...

СТОЈАН: Шта Јованка?

Сџојан најџеџ “као сџруна”.

СРЕДОЈЕ: Јутрос у Храстовачи, у купатилу...

СТОЈАН: Шта бре? Говори!

СРЕДОЈЕ: Нашли је обешену...

СТОЈАН: И – јао!

Сџојан џоџрчи и на сокаку, џројури недалеко од оца Миладина који ујраво долази.

Панијалоне, ојасач и кошуља на Миладину су делови америчке радне војне одеће, а блуза руска, војна.

Миладин мало њеже корача десном ноћом. Миладин се осврће за Сјојаном.

Средоје види мимоилазак оца и сина, али се не усуђује да им скрене њажњу; усјалом, Сјојан је њако муњевитио одјурио... Средоје дочекује Миладина.

СРЕДОЈЕ: Миладине, јеси то ти?

МИЛАДИН: Ја сам. А ти беше Средоје, јел тако?

СРЕДОЈЕ: Јесте, Миладине. Добро ти нама дош'о.

Средоје ѡружа руку, Миладин ѡрихвати, рукују се.

МИЛАДИН: Па, да кажем, боље те наш'о. – Шта ће ти та пушка?

СРЕДОЈЕ: Па, ја сам стражар у Храстовачи, на циглани.

Средоје се колеба да му каже, нешићо о догађајима у ѡоку.

МИЛАДИН: Па, шта сад чуваш, од кога чуваш?

СРЕДОЈЕ: Чувам оне што тамо раде.

МИЛАДИН: Аха, Немце, заробљенике?

СРЕДОЈЕ: Јок. – Домаће непријатеље народа и још којекакве.

Миладин се ѡрекрси.

Средоје хйеде нешићо да каже али само се накашље.

МИЛАДИН: 'Тео си нешто да ми кажеш?

Средоје види да му Миладин скоро чийа мисли, али се брзо сналази.

СРЕДОЈЕ: Ништа, него се мислим, кол'ко дуго си био у заробљеништву?

МИЛАДИН: Скоро чет'ри године.

СРЕДОЈЕ: А, где?

МИЛАДИН: У Маутхаузену.

СРЕДОЈЕ: Шта је то?... Где је то?

МИЛАДИН: То ти је нешто к'о сад ова циглана, логор, само много горе. – У Аустрији је то.

СРЕДОЈЕ: Аха... Добро си ти нама жив... Ништа, 'ајд ти твојој Божани.

МИЛАДИН: Ајд' збогом.

Миладин крене својој кући.

СРЕДОЈЕ: Ајд...

Средоје је још на крајко ѿу, исїред куће Миладинове, размишља како ће и коме да јави за ѿрагедију, заїтим оде.

Миладин улази у своју кућу.

Божана је у другој ѿросїорији.

Миладин загледа собу – ѿрїезарију, ѿождом ѿражи усїомене, ѿромене... Сїази ождедало на месїу иконе које сада нема – остїао је само држач за кандило изнад ождедала... Миладин се ѿрекрсїи исїред ождедала, заїтим коракне до сїола...

Божана се ѿјави, сїази Миладина, исїусїи неки ѿредмеї из руку, у неверици жледа Миладина, заїтим ѿоїрчи Миладину у загрљај. Чврсїо и дуго се жрле, без речи. Божана ѿлаче, ѿишо јеца од среће. Миладин једва задржава сузе. Најзад оїусїе загрљај. Божана брише сузе.

БОЖАНА: Седи.

Миладин седа за сїо.

БОЖАНА: Сигурно си гладан, сад ћу ја...

Божана, живахна, хиїро оде у другу ѿросїорију и убрзо донесе још сира, две кришке хлеба.. и сїави на сїо.

МИЛАДИН: Гледам, није се много променило... Само, – неки људи су се скроз променили.

БОЖАНА: Неки су се поделили – на једне и на друге... А неки су остали исти.

Миладин за сїолом ѿрїїрема се да једе, ѿрекрсїи се али не ѿочиње са јелом.

МИЛАДИН: Где је икона?

БОЖАНА: Па... Склонили је Сретен и Стојан. – Кажу сад то...

МИЛАДИН: Знам шта кажу, донеси је.

Божана зна да ће око иконе биїи невоље у кући, али без колебања ѿслуша Миладина.

Миладин усїане да дочека Божану са иконом.

БОЖАНА: Са' ћу.

Божана брзо оде и још брже се враћа с иконом, замоїаном у јасїучнициу. Сїремила је икону за Миладинову ѿвратїак. Полако одмоїава икону и ѿружа је Миладину.

Видевши да Божана ѿако брзо доноси икону, Миладин закључи...И мило му је.

МИЛАДИН: Знала си да долазим.

Божана само слеѓне раменима и крајко уздахне.

МИЛАДИН: Стижем ја скоро пред кућу, кад видим, протрча поред мене... ја би реко Стојан.

БОЖАНА: Јесте, само што је изиш'о из куће а ти стиже.

МИЛАДИН: Зар да ме не види?... А Сретен?

БОЖАНА: Тај никад није кући. Сам Бог зна 'де се смуца. Једнако говори "партија зове, партија зове".

Миладин се прекрсти и пред иконом, целива је и узима је из Божаниних руку једном руком, другом скида огледало и предаје га Божани. Затим окачи икону Светиоџ Николе. – Прекрсти се.

Божана учини истио.

БОЖАНА: Е, која га мука снашла.

Миладин прилази столу и седа.

МИЛАДИН: Кога?

БОЖАНА: Стојана. – А са њим и нас. Није ни чудо што те није позн'о. Отиш'о у варош у тај њихов, комитет да решава муку.

Божана оде да донесе још нешто.

МИЛАДИН: Која мука, Божана?

БОЖАНА: (Довикује из друге просторије)
Сна'у нам отерали у логор, у циглану.

МИЛАДИН: Је л' се то Стојан оженио?

Божана се враћа са чинијом њуном воћа – јабуке, ѓрожђе, крушке.

БОЖАНА: Није још, ал' верили се, сад треба да се венчају.

МИЛАДИН: А, која нам је снаја?

БОЖАНА: Јованка Златијина.

Миладин се изненади, али то крије од Божане – као, замисли се.

МИЛАДИН: Траиловићка?

БОЖАНА: Аха. – Златна девојка, вредна ко мрав. И лепа... – Ал' све то због њоне браће.

МИЛАДИН: Чекај, а ко је отер'о? И зашто?

БОЖАНА: Е, то је још већа мука. – Отера је наш Срета. Сад је он главни у село. Зову га "Срета Политички".

МИЛАДИН: Срета Политички!?... – И никад није кући кажеш?

БОЖАНА: По цео божији дан јурца негде, па и ноћу... Некад га нема по некол'ко дана.

МИЛАДИН: Е, онда морам да га нађем, и то хитно.

БОЖАНА: Отера је, кажем, на правди Бога...

МИЛАДИН: Ал' зашто у логор?

Миладин се одједном замисли, одлуџа и као да не чује Божану. У овом љиренуџику само он види слике из Мауџхаузена, док ми немамо љојма о љојме.

БОЖАНА: Е, то је... Због њене браће, кажем ти.

МИЛАДИН: Божана...

БОЖАНА: А?

МИЛАДИН: Јел' имаш у кући још 'леба?

БОЖАНА: Има још две векне, ноћас сам испекла. – Што?

МИЛАДИН: Донеси, стави их на сто.

Божана се зачуди, хџела би да љиџа неџиџо, ља се љредомисли и оде љо хлеб. Убрзо доноси хлебове и оџрезно, више у чуду сџавља на сџо, ље две векне хлеба. Посмаџра Миладина, није јој јасно њеџово чудно љонашање.

Миладин зури у хлеб на сџолу, љолако се љрекрсџи.

Божана ѓледа час у Миладина час у хлеб, љолако схваџа о чему се ради, навиру јој сузе.

МИЛАДИН: Три и по године нисам видео 'леба, а сањао сам га сваку ноћ... Овај, наш сељачки из наше пећи... како се пуши – како мирише.

(Засузе му очи)

– Мислио сам да никад више нећу да га видим, омиришем – окусим.

Божана обрише сузе.

БОЖАНА: 'Ајд, једи, па да ти све полако испричам.

МРАК

ДЕСЕТА СЛИКА

Месна канцеларија, сокак испред канцеларије – њодне.

Среџа, Миладин, касније Миџар, Злаџоје и на крају Божана.

Миладин и Среџа се расџављају из заџрљаја.

Среџа џрилази сџолу и вади из фиоке сџола две чашице и џолу-лиџарску флашу са ракијом, сџавља на сџо и сџа ракију у чашице. Задовољан је иџо види оца џосле скоро чеџири џодине. И задовољан је иџо може сада џред оцем да се џокаже као “неко” и “неиџо”.

Миладин сџоји и џосмаџра сваки Среџин џокреџи, сваки миџ.

СРЕТА: Добро је што си сам дош’о.

МИЛАДИН: Јел’ а што?

СРЕТА: Да ниси дош’о сам, ја би посл’о по тебе. Да дођеш на разговор. Да причаш, где си све био, шта си радио, с ким си све био...

Миладин осеђа да џа и овде џраџи сенка околности у којима је џровео више од џри џодине.

МИЛАДИН: А-ха? То ми нешто познато. И зато сам дош’о. И за још нешто. – А где су ти камаради?

СРЕТА: Повукли се да не изгледа баш као саслушање, да се опустити... Лакше кад са својима разговараш. – Седи.

Миладин дође до сџолице, седне и џрихвати се чашице.

МИЛАДИН: А ти то мене као саслушаваш? – Па добро, онда отвори уши.

Среџа џримеџи Миладинов оџежан ход.

СРЕТА: За сређан повратак.

МИЛАДИН: Живели.

Исџијају џо џуџљај.

СРЕТА: Шта је са ногом?

МИЛАДИН: Напрсла кост, па лоше зарасла. – Шта има ново код вас? Нисте се још поженили?

СРЕТА: Стојан се верио, ја још не. Партија ми не да.

МИЛАДИН: Како партија не да?

СРЕТА: Немам времена за веридбу, женидбу, за мене борба још није готова.

МИЛАДИН: А-ха... Нисам још видео Стојана. Треба да га видим што пре.

СРЕТА: Ту је, ће да дође.

МИЛАДИН: Како је Златија Траиловић?

Срећи је чудно што није се Миладин интересује за Златију.

СРЕТА: Је л' ти мајка није рекла?

Миладин врти главом.

СРЕТА: Стрељали је Немци, ту у Храстовачи.

Миладин склони очи, мало обори главу... подигне главу отвори очи и промени шему.

МИЛАДИН: Борба рече. – Бориш се видим, посечен запис...

Миладин жуцне мало из чашице.

СРЕТА: Тако наредили из комитета. А наређење је наређење. Од њега ће да направе намештај.

МИЛАДИН: Знаш, био један Градимир из Рогојевца... Богат је био – кулак. А, посек'о запис... Турци му платили за то... Огњиште му се угасило и семе му се затрло. Прво је њега убио гром – Између шеснај'с' људи што се склонили од олује, баш њега да удари гром. Убрзо затим, његови волови, уплаше се, ко зна од чега и сурвају кола у поток. – И ту му страда сво троје деце. Жена му после полуди, оде у шуму и нико је више није видео. Од куће оста само темељ и коров.

СРЕТА: И ти верујеш у те измишљотине?

МИЛАДИН: Веров'о, не веров'о – људи то памте. – Живели.

Миладин жуцне из чашице.

СРЕТА: Мани сад те приче, рекла казала. – Шта је било у логору?

МИЛАДИН: Ђу да ти причам. Ти си сад нова власт, важно је да чујеш – да знаш.

СРЕТА: Добро, 'ајде, да чујем.

Срећа пошегне жуљвај.

МИЛАДИН: Био са мном у логору један господин, адвокат из Пожаревца. Није смео да каже да је адвокат, све се држао нас сељака. – Мудар човек. Имао је срећу да му се документа затурила још у транспорту.

СРЕТА: Што није смео да каже да је адвокат?

МИЛАДИН: Зато што су Немци оне најобразованије најгоре мучили – до смрти. И тачно је, да су Немци тај логор направили зато да присилним радом униште интелигенцију, образоване људе, из земаља које су освојили. А сад видим, – оно мало што је од њих преживело и вратило се, то ћете ви да докусурите.

СРЕТА: Је л' ?

МИЛАДИН: То исто и ви сад радите. Ево, у тој циглани.

СРЕТА: Ма, немој.

МИЛАДИН: Том господину, адвокату, кад смо стигли у Београд, рекли су да му је син погин'о на сремском фронту – јуначки. А кад смо јуче стигли у Крсну, одма' су га скинули са воза и стрпали са којеквима. Окачили му таблу око врата на којој пише: "Ја сам непријатељ народа". Терали га да виче наглас, то што пише на табли.

Миладин љуцне још једном.

СРЕТА: Занимљиво.

МИЛАДИН: Занимљиво је то, што поред куће, има еснафску зграду у центру и вилу на брду. То је нарочито "занимљиво" овима твојима. Не остављају им се запоседнуте зграде. А он је адвокат, познаје право. Може законски да тражи своје назад, а може и да поклони, к'о што ми је рек'о да има намеру, за дом за сирочад...

СРЕТА: Значи, дружио си се са народним непријатељем.

МИЛАДИН: Ако је он непријатељ, ја сам Черчил.

СРЕТА: Није твоје да судиш. Има ко ће.

МИЛАДИН: Једини прави суд је у Бога, а ово што човек узме у своје руке, – то је све грех.

СРЕТА: Са Богом смо раскрстили, то да знаш.

МИЛАДИН: Огрешисте се о Бога, огрешисте се о људе, а грех је грех, и мора да се окаје, да би све дошло на своје. – Полако, ће да видиш...

Сретиа усїане, ѿвиси ѿон, ѿрошетиа ѿо ѿросїорији.

Миладин смирен, љуцне мало и задржи чашицу у руци.

СРЕТА: Партија не греш! Партија се бескомпромисно обрачунава са свима који ометају изградњу новог друштва.

МИЛАДИН: Та твоја партија је сад само слепа сила.

СРЕТА: Слушај Миладине... Пази шта причаш! За то се сад одговара, ако ниси знао. За то се шаље у Хрстовачу!

МИЛАДИН: А, сад сам Миладин. Кад је партија у питању, немаш ни оца ни мајку, ни брата.

СРЕТА: Партија ми је и отац и мајка и све!

Срећин њовишен њон за њренуџак, остџане да лебди у ваздуху.

Поџуно смирен, Миладин ѓуцне, искаџи чашицу и сџави је на сџо.

МИЛАДИН: Сила и само сила. Ниједна сила не може без логора. Ал' свака сила за времена. – Бре, онолики Хитлер, дрштала цела Европа и пола света од њега, па 'ди је сад?

СРЕТА: Не можеш комунисте да поредиш са тим злотвором.

МИЛАДИН: Лепо ти кажем да је сила слепа – и зато не види кад чини зло, него мисли да чини добро. – У томе је квака.

Среџа краџко размисли џа сџусџи џон.

СРЕТА: Добро. – Ниси овде да се свађамо, а ни да ми придикујеш, него да причаш о том логору, шта су тамо Немци радили, шта си т и тамо радио с ким си све био... пре и после ослобођења логора...

МИЛАДИН: Ослобођење... То нећу да заборавим никад. – Кад су Немци побегли и оставили нас, прво су дошли Американци. И шта ће прво да ми понуди један Американца? – Чоколаду?! – Кажу да чоколада затвара, а ја сам се тако проср'о од ње... И одма' сам био први за купање. Тад су ми дали и ово американско одело. И жакету ми дали ал' ми тражио један Рус да се мењамо, после кад су дошли Руси, и дао ми ову руску...

СРЕТА: А шта су радили Руси?

МИЛАДИН: Отимали се с Американцима о оно мало најученијих људи што је преживело. Знају шта вреди школа и наука. Па не би били светске силе без науке. – А ви бисте све што уме да мисли, да затрете.

СРЕТА: Опет ти?... Рек'о сам ти да пазиш ш...

МИЛАДИН: Шта причам... Па, нећу ваљда да идем околу и да причам ово што сад теби причам? Знај ја шта је сила и да “погнуту главу мач не сече”. Ово само теби казујем, јер си ми син. Треба и Стојан ово да чује. – Ко ме ћу, ако нећу вама, синовима да оставим предање. – О мојим мукама тамо, нећу да ти причам. То је Бог само мени доделио. То је само за мене.

- СРЕТА: Добро, причај о тој “ученој господи”. Кол’ко видим ти си се само са ученима дружио. Мог’о си тамо факултет да завршиш. Таман – три и по године.
- МИЛАДИН: Па, јес’ – Било је тамо понајвише професора и научника. Од сваког сам по нешто научио. – Ал’ и они су од мене нешто научили.
- СРЕТА: А, шта то, ’леба ти?
- МИЛАДИН: О греху, о покајању и опросту. О томе смо сви имали времена да размишљамо... Много времена.
- СРЕТА: М – хм. – А, Немци? Шта су вас терали да радите?
- МИЛАДИН: Зидање, камен, бетон, цигла, па опет камен... И тако годину и по дана..
- СРЕТА: А после?
- МИЛАДИН: После, кад је фабрика била готова, склапање које-какве машинерије, гвожђе, тоне и тоне гвожђа...
- СРЕТА: Кол’ко је трајало то гвожђе?
- МИЛАДИН: Око три месеца и онда нас пребаце на друго градилиште, мене, оног адвоката и још неке Пољаке.
- СРЕТА: Фабрике, значи... Кол’ко фабрика?
- МИЛАДИН: Три – и једна је већ била – чет’ри.
- СРЕТА: А, шта су правили у те фабрике?
- МИЛАДИН: То смо могли само да нагађамо. Држали су нас подаље и увек на новом градилишту. Ко је радио у фабрикама тај није преживео. Све су их побили пре него су побегли.
- СРЕТА: Правио си фабрику оружја за Немце?
- МИЛАДИН: Ломио сам камен, носио цигле и трпео муке.
Срејџа смањи џришисак на Миладина.
- СРЕТА: Које муке? Која су мучења вршили?
Миладину са за џиренушак на лицу види ујас.
- МИЛАДИН: Не могу да ти објасним. Не могу ни себи... Ето тај Рихтер, доктор – маџолом ми сломи кост и пусти ме да идем, да види дал’ ће и како да зарасте. Сваког петка ми преглед’о ногу и нешто бележио... О другима нећу да ти причам како их је на живо касапио...
- Срејџа блене у неверици.*
- МИЛАДИН: ... Свеједно, мушко – женско...

Миладин љледа Срејшину реакцију и промени интонацију, сада као да говори о нечем нормалном. На уму му је снаха Јованка, а ми то још не знамо.

МИЛАДИН: ... А жене силовали, трошили их онако, к'о цигаре, пиво, кад им се ћефне...

Срејша се унервози, сејши се шша је урадио Јованки.

Миладин приметши Срејшину нервозу и проговори озбиљно, одсечно.

МИЛАДИН: Шта је са снајом?

Срејша се љргне, одједном љостане званичан.

СРЕТА: Има да јој се суди као реакционару.

МИЛАДИН: Па, какву је то реакцију направила једна сеоска девојка?

СРЕТА: Е, много питаш. А ниси овде да питаш него да одговараш.

МИЛАДИН: Не питам ја... Кад јој се суди, мислим, с у д ће да пита за шта је оптужена. За какво дело?

Срејша не зна шша да каже.

МИЛАДИН: Ил' да не мислиш можда да јој судиш тајно?

СРЕТА: Ма, не долази у обзир, прошло је време тајних и преких судова...

МИЛАДИН: Божана ми рече да све радите нешто тајно, све нешто тајите од народа. – Ал увек дође време да тајне изађу на видело.

Срејша се колеба, Миладин чека, Срејша најзад проговори.

СРЕТА: Пронашла је место 'де је закопан... њен брат...

МИЛАДИН: А-ха, чуо сам да су се браћа поубијала – и то, око са'ране.

СРЕТА: ... Ископала тело и како она каже, преместила га на гробље уз њихове. Нисмо још проверили.

МИЛАДИН: Реакционар је зато што воли и поштује своје најрођеније? Воли она и оног другог брата. – Шта ћемо сад?

СРЕТА: Е, овог не сме да воли. Јер ако га воли...

МИЛАДИН: Не сме да воли брата?! – И породицу би сад да разбијаш?... Њену породицу, своју породицу... Слушај Сре-тене, Породица је одувек била и треба да остане – светиња. 'Де нема породице ту нема ни државе.

Среџа, видно нервозан, налива себи чашицу и одмах попије половину.

МИЛАДИН: И ако то изнесеш овим твојима, још можеш и да награбусиш, да се ти нађеш у Храстовачи. И Стојан с тобом. – А ми да гледамо како нам прекопавају гробове.

Среју поводи помисао о прекопавању гробова. Среџа наврне и искапи чашицу.

СРЕТА: Добро, ћу да наредим да се о томе не говори, до даљњег. Онда ће да смислимо нешто.

МИЛАДИН: Најбоље да се за то и не сазна. – За твоје добро. Сна'у да извадиш и да се не зна да је била тамо. А она ће да ћути и да слуша свог човека. – Задовољила је своје.

Среџа би само изговором да задовољи оца а искрено не зна ићи да предузме.

СРЕТА: Добро, ће да је извадимо, ал мора да борави тамо неки дан. Да свати да је ово озбиљ....

Нагло улази Миџар.

МИТАР: Обесила се.

СРЕТА: Ко, бре?

МИТАР: Јованка.

СРЕТА: Сунце му жарко!...

МИЛАДИН: Која Јованка?

СРЕТА: Несуђена сна'а, Траиловићка... Аух, Сунце му...

Миладин уздахне полако, дубоко и усјане да би кренуо.

МИЛАДИН: К'о што рекох, време је да тајне и греси изађу на видело.

Миладин крене ка враћима.

СРЕТА: 'Де ћеш?

МИЛАДИН: У Храстовачу.

СРЕТА: Шта ћеш тамо?

МИЛАДИН: Да видим дете.

СРЕТА: Какво дете?

МИЛАДИН: Моје дете, Сreto сине. Јованка је моје дете. Покојни Јеврем Траиловић, Бог да му душу прости, био неплодан.

Среџа се заледи.

Миладин је сада код враџа (излаза).

Миџар зине у Миладина.

СРЕТА: А, Илија?... Јован?

Миладин за свако изговорено име клима ѓлавом.

СРЕТА: А Илинка?

На Илинкино име Миладин одрично маше ѓлавом.

МИЛАДИН: Илинку је Златија довела Јеврему... – И покојни Јеврем Траиловић није у ѓао у Млаву, него *скочио*. – То су сакрили због деце.

Среџа схваџи да је учинио инцесџ.

СРЕТА: Па, они су...

МИЛАДИН: Шта они?

СРЕТА: Они су... Мислим Стојан и Јованка су могли да оскрнавe род.

МИЛАДИН: Могли? – Или су већ учинили?

Среџа заџањен, оџворених усџа, не зна шџа да мисли.

МИЛАДИН: К'о што видиш, и ми смо грешили. Ја нарочито. Ал' ја сам, фала Богу своје окај'о. Сад могу на миру да умрем... А, ви, садашњи – ви ћете тек да грешите.

Миладин се окрене и оде. Одлази сокаком џуџ Храсџоваче и замакне за уџао.

Миџар, заџечен новим сазнањем, оборио ѓлаву, џочеше се снажно, баџи коџи џоѓлед, исџод ока на Среџу.

Среџа зѓгрануџ, ни сам није џримеџио кад се нашао на сџиолици, седи џако и зури у џразно.

Сокаком, из џравца Храсџоваче, брзим кораком наилази Злаџоје.

Злаџоје сада, уз кожни качкеџ, носи и кожну јакну!

СРЕТА: (Миџру)

А, ти? Шта бленеш?

Миџар слеже раменима, неџријаџино му је, џочеше се, изађе наџоље и џред враџима среџне Злаџоја.

Злаџоје ухваџи Миџра за надлакџицу и шайне му нешџио, од чеѓа ми разабирамо.

ЗЛАТОЈЕ: ... у Храстовачу и све да ми реферишеш.

Миџар климне ѓлавом и оде џркком, узме бицикл иза канцеларије, зајаше ѓа и одјури у џравцу Храсџоваче.

У канцеларију улази Злаџоје, сџираино љуџи.

ЗЛАТОЈЕ: *(Прекорно – иронично)*
 Лепо си то извео... Баш лепо.

СРЕТА: Шта то?

ЗЛАТОЈЕ: Средоје је морао да призна – да ти је помог’о да је силујеш.

Среџа брзо дохваџи флашу са сџиола и џошеѓне два велика ѓуџи-љаја.

ЗЛАТОЈЕ: Знао си... Очекивано је било да се после тога убије.
Среџа зури у сџио исѓред себе.

ЗЛАТОЈЕ: Решио си се сведока, а уједно решио проблем реакционара... Мислиш “убио си две муве једним ударцем”? – Ниси. – Три си убио, Сreto. – Три.

(Среџи, џосле шоканџиних сазнања, као да је свеједно, у сџивари он је још у шоку, а џу је у ракија.)

СРЕТА: А? Шта три?

ЗЛАТОЈЕ: Над мртвом Јованком брат ти се убио.

Среџа џоскочи са сџиолице, флашу сџави на сџио џако иџио је џресне о сџио, џокуша да коракне, али ѓа ноѓе не држе и он се ослони о сџио, заџим скоро седне на сџио, окренувши леђа Злаџоју. – Ми ѓа ѓледамо у лице.

Тамо, на сокаку видимо Божану како џроџрчи, за њом доџрчи Илинка која сусџиже Божану. Њих две се заѓрле краџко и снажно са болом у души и настџаве журеѓи заједно, у џравцу Храсџоваче, наравно.

ЗЛАТОЈЕ: Отац ти је сад отиш’о тамо у Храсовачу. Није стиг’о да види Стојана живог. Како ће он, овако ороноу, то да поднесе? – Ниси о свему томе размишљао? – А лепо сам ти рек’о, “пази да не обрукаш оца”.

СРЕТА: Ја само радим што ми партија налаже...

Злаџојева љуџиња, џрелази у сажалење.

ЗЛАТОЈЕ: Е, мој Сreto... А мајка Божана? Јеси бар на њу мислио? – Ниси.

СРЕТА: Ја сам војник партије...

ЗЛАТОЈЕ: Лако је било против окупатора. Јасна ствар. Знаш тачно ко ти је непријатељ – Окупатор наспрам нас, па удри. Ал' сад кад треба да се гради ново друштво ... — Треба мудрости, стрпљења.... Знања и образовања. – Није цабе Стојан послат на курс... Шта ти ја сад ово причам. – Требало је раније, сад је касно.

СРЕТА: Револуција једе своју децу...

Злајтоје погледом одмери Срејту од злаве до њеће.

ЗЛАТОЈЕ: Много си заср'о. – Ал' много.

Злајтоје крене, у одласку се осврне ка Срејти.

ЗЛАТОЈЕ: Прими моје саучешће и... — Види шта ћеш.

Злајтоје изађе и њек закорачи на сокак...

Срејта се не миче од сџола, узме ону флашу и најџење.

На сокаку, сџиже Миџар задихан, на бициклу, сјаше и сџане џред Злајтоја. Не зна како да џочне.

ЗЛАТОЈЕ: Шта је?

МИТАР: Лакше ми пред немачки батаљон да станем него да доносим зао глас људима. Ћато, ја ово не могу да му кажем. Кажи му ти.

ЗЛАТОЈЕ: Миладин?

МИТАР: Јесте.

ЗЛАТОЈЕ: Ухх! – Знао сам. Сунце му јебем жарко...

МИТАР: Само је, кажу реко: “Јао децо” и срушио се.

ЗЛАТОЈЕ: Јао Срето, јао Срето! .....

Миџар се чеше.

МИТАР: Ја не могу да му кажем. Кажи му ти.

ЗЛАТОЈЕ: Уухх!...

Злајтоје се окрене и џолако уђе у канцеларију, зледа Срејту са џаквим сажаљењем... Као већ оџијисаноџ човека.

Миџар, на сокаку, одџура бицикл иза канцеларије, заџим се враџи и сџане, као некакав сџражар, исџред улаза у канцеларију.

Срејта се није макао од сџола.

ЗЛАТОЈЕ: Срето, не знам шта да ти кажем...

СРЕТА: Кажи. – Да ме мртвог дотучеш.

Срејти на ум џада суицид – мада ми о џоме још џојма немамо. Али Злајтоје за џознаје и слуџи.

ЗЛАТОЈЕ: Мртвог? – Да... Сад си мртав... А и отац ти је мртав. – Ето, и оца си са'ранио. Старо срце није издржало...

Среџа сџеџне вилицу и зашкрџује зубима.

Златиоје, осећа део кривице за све што се догодило. Можда је могао да њоможе, да сиречи...

ЗЛАТОЈЕ: Сам си се дотук'о. Нисам мог'о да ти помогнем, нисам имао кад. Нисам био ту... Да ти о'ладим ту твоју усијану главу.

Среџа зуре негде далеко, у њразно.

СРЕТА: Шта ће сад да буде?

ЗЛАТОЈЕ: Не знам... Знам само да ме чека дебео извештај.

СРЕТА: *(Одсујно)*
Аха, извештај...

ЗЛАТОЈЕ: Кажи ми још само ово, за покојну Златију...

СРЕТА: Аха...

ЗЛАТОЈЕ: Како су могли да знају да баш она носи Јаретово писмо у Смедерево?

СРЕТА: Просто. Кад им се дојави, онда је просто.

ЗЛАТОЈЕ: Прод'о си Јарета? – Швабама!?... И Златију... Онако..!?

СРЕТА: *(Слегне раменима)*
Другови су ми захвални што су сад они главни за округ.

ЗЛАТОЈЕ: *(Пређе шаком њреко лица)*
Е, јебем ти извештај... Јебем ти...

Златиоју је већ мука и он изађе на сокак.

Сокаком, из њравца Храсџоваче, наилази Божана без мараме на глави, расџуишџене косе, њрејуна жорчине, јада – и само она зна, чежа још.

Божана њроговори "из њаџоса."

БОЖАНА: Где је? – Је л' ту?

Митар сџане исџред Божане, заусџавља је.

МИТАР: Стани, Божана. Немој...

ЗЛАТОЈЕ: Ту је. – Пустџи је, Митре.

Божана уђе у канцеларију, сџане Среџи иза леђа. Раздваја их сџо.

Среџа се не осврће ка Божани, њокушава да се сакрије њред савесџи њонављајући џромо и одсујно као ауџомаџи.

СРЕТА: Ја сам војник партије! Ја само радим што ми партија налаже. Револуџија још увек траје...

БОЖАНА: Кућу си опустео! У црно си је завио!

*Среџа ойкоичава фуџролу и вади џишиџољ. Говори одсуџино, џре-
ко Божаниних речи.*

СРЕТА: ... Револуџија једе своју децу...

БОЖАНА: 'Ди ће ти душа, крвниче? На Бога си заборавио, све си нас потук'о!!...

Божана раздире блузу на џрудима.

БОЖАНА: Проклет да си!!... Проклета ти сиса која те доџила – а – аааа!!...

Среџа џриноси цев џишиџоља својој десној слеџоочници.

*Божана крене, џревије џило џреко сџола, да му ойме џишиџољ
обема рукама и , џреко сџола, џривуче, цимне, џишиџољ ка својим
џрудима.*

БОЖАНА: Нећеш!! – И мене!... Сад кад немам за шта да живим –
И мене убиј!!

А Среџин џрсџи је на обарачу. Пишиџољ ойали у Божанине џруди.

Божана клизне низ сџо, држећи Среџину руку и џишиџољ.

*Среџа, џоџџуно ойџуеџо, несвесџан сџџуације, или џолусвесџан,
само Боџ зна, ойусџи шаку и џишиџољ осџане у Божаниним рукама.*

*Божана малакше, џако осџави џишиџољ на сџолу и клизне џреко
сџолице до џода.*

Среџа џривуче своју десну шаку џред очи, џледа у џу.

*На сокаку, Злаџоје, кад је чуо џуцањ, џоџџрчи у канџеларију вадећи
свој џишиџољ. Злаџоје уџџрчи у канџеларију и ойџџрим оком брзо
џреџледа и схвати сџџуацију, џрилази Божани која издише, ойи-
џава јој враџину жилу. Злаџоје закључи да јој нема сџаса, враћа свој
џишиџољ у фуџролу.*

*Среџа џоџџуно џуџи и даље ослоњен о сџо, без џрунке воље,
малаксао.*

*Злаџоје вади марамџу из цџа сџавља је џреко Среџиноџ џи-
шиџоља и узима џај џишиџољ. Поџледом џреџуним џуџе, Злаџоје се
оџраџиџа од Среџе. Приноси цев џишиџоља Среџиној десној сле-
џоочници.*

МРАК

Пуцањ...

Тишина ...

 ЕПИЛОГ

Средина Априла 1947. године.

Њиве, виногради, на периферији Глиба – сунчано прейодне.

Драгиша, Илинка.

Илинка њек зашла у осми месец прудноће. Драгиша је са њом. – Да – Илинка је нова поадија.

Илинка је још у црини, али некако, радује се живоју. Илинка носи корју од ирућа са дршком, иуну набраноџ биља – ирава за чајеве, зеља...

Драгиша једном руком пригрлио Илинку, у друџој руци носи снойић њек убраноџ босиљка, мирише ѓа с времена на време.

Шејају.

ДРАГИША: Лепо... Кад све озелени, кад процвета...

ИЛИНКА: И ја... Некако, к'о да почињем нови живот. – К'о да никад више неће да буде страдања.

ДРАГИША: Да Бог да, да не буде.

Илинка се сеиши прешлих дана у виноградима.

ИЛИНКА: Да није ови' винограда, да л' бисмо ми сад били заједно?

ДРАГИША: Божија воља Илинка. Да није винограда, Бог би нас већ негде саставио.

ИЛИНКА: Незнани су путеви Господњи...

Илинка узме из корје сѓабљику "мајчине душице" и помирише.

ИЛИНКА: Не знам, како неки људи могу, тек тако, да се одрекну Бога?

ДРАГИША: Човек је слабо биће... кад га снађе највећа мука и патња, баш тад се појаве – наиђу воће, обрлате га разним обећањима, да ће да га ослободе те његове патње – и ето... Само ретки успеју да одоле и да издрже, јер знају да је и та мука и патња од Бога.

ИЛИНКА: Па, да... Ал' како може народ да следи такве воће, кад зна за Бога.

Илинка и Драгиша засѓану.

ДРАГИША: Па, кажем ти, човек је слабашно биће, а ѓаво то добро зна.

